

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 46.

У НОВОМ САДУ 17. НОВЕМБРА 1888.

ГОД. IV.

А Л Х И М И Ч А Р.

I.

Читаоци моји мили!
Сретнији би људи били,
Да крај ове приче моје
Није такав као што је.
Али опет са свим нову
Лакрдију чујте ову.

*

Пред ногама сињорине,
Црнооке Арабеле,
Клечи витез из туђине;
Из Палерма ил' Тоскане,
Ил' гди цвати славна Брента,
Или некуд из Тарента —
Одакле је? . . . Бог га знао!
Но у Рим је синоћ пао.
Коврцаста руса коса
На плећи му пала доле,
А очи је чисто моле.
Док му чело огњем гори,
Руку диг'о на јој збори.

Алфонсо.

Арабело, цвеће моје,
Које сањам у самоћи,
У звездане, летње ноћи;
Које зовем са сузама,
И дан када светли влада,
И кад сетно вече пада,
И царује ноћна тама —
На моје се смилуј сузе,
Дај ми покој, што ми узе!

Нисам путник са јабане;
Од порекла ја сам стара;
Љуби мене, *mia cara!*
Отаџбина и слобода
Кад у своје бурне дане
Зваху децу на мегдане,

Моји претци, вазда славни,
Браниоци беху главни.
Памте Гвелфи сабљу моју,
Што к'о муња плану света,
Кад у љутом паде боју
Храбри Манфред, краљ јуначки,
У подножју Беневета.

Или кажи, шта би хтела,
Да заслужим љубав твоју?
Поклањам ти главу своју
И сву крвицу срца врела —
Учинићу све, што жели
Племенита Арабела.

Арабела.

О јуначе с Беневета!
Заклетва је моја света,
Коју и ти мораш знати:
Ја ћу оном руку дати,
К'о у тајне природине
Светлим својим умом зађе,
И мудрости камен нађе.
Хоћу да сам вечно жива,
Хоћу да сам вечно млада;
Хоћу мојом женском душом
Да пролеће вечно влада.
Тек за љубав таквом пићу,
Carissimo, жена бићу.

Насмеја се Арабела,
Спусти вео преко лица;
Засмеја се свита цела
Од несташних госпођица —
Али витез горе скочи.
Одважношћу и весељем,
Синуше му црне очи.
Са чела му паде тама,
Он удари мамузама.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Алфонсо.

Ја, Алфонсо, ту што стојим,
Витештвом се кунем својим,
Да ћу дарак тај донети,
Ил' донети ил' умрети!
Буди верна дотле мени,
И у сваком искушењу
У слова се опомени.

II.

Кроз пустаре африканске,
Где царује жега јака,
Лукао је мудри витез
У мантији учењака.
Гледао је мртво море,
Кад га светли месец злати,
И Либијске тавне горе.
Глед'о зору са Ливана
И одломке древних дана
Рамзесова света трона —
И скупљао чисту росу
Са светлога Јерихона.

Тамо, куда Бореј душе,
И царује бледа тама,
По северним пољанама,
Он је мрачан спомињао
У заносу душе вреле
Драго име Арабеле.
Слушао је шум и грохот,
Кад се санта откинута
К'о стаклена сјури гора
У чељусту отворене
Севернога сињег мора . . .
Али свуда — ту и тамо,
Лик је њезин вид'о само.

Често пута среташу га
Младе цуре, бајне жене,
Са венцима окићене,
У вијору бурне страсти.
Ал' он тада окреташе
Своју мрачну, бледу главу,
Презирући слатку јаву.
Јер Алфонсо није им'о
Других мисли, других жеља.
Но да вечни живот нађе —
И беше му много слађе,
Да се склони од весеља.

Једне ноћи седео је
На обали мртвог мора
И слушао тихи ветар,
Што с Либијских душе гора.

А пред њиме, по обали,
Шумели су вечни вали.

Ватра гори. И дим густи,
Губећи се преко равни,
С развала се диже пусти'
Што крај мора остављене,
Од векова стоје давни'.
Месец светли. И тек кад-кад
Ако допре до обала
Крик хијене и шакала.

Алфонсо.

О ви звезде на висини!
О лахоре по долини!
О ти бледа, тиха ноћи!
Чујете ли тугу моју?
Видите ли сузе моје,
Које лијем у самоћи?
Ти месече хладна лика
Што спокојно озараваш,
Бледо чело љубавника —
Дубоке ми откри тајне,
Да просвети душу моју
Лик истине вечно-сјајне.

Тако витез преклињаше
Сјајне звезде у тишини,
Али звезде трептијаху,
Као ситне трепегљике,
Равнодушно на висини —
Док од једном, из ненада,
Под земљом се тутањ зачу.
На колена витез пада;
Срце дрхти, чело гори,
Јер се пред њим Самрт створи.

Самрт.

О човече! утри сузе,
Истина ти вечна вели,
Коју тако жељно тражиш:
Поврати се Аравели.
А кад будеш стиг'о тамо,
Ти се мене сети само,
И све ће ти јасно бити.
Истина се, од тог часа,
Испред тебе не ће крити.

Тако Самрт сврши говор
А Алфонсо, пун ужаса,
Без покрета и без гласа,
Слушао је речи њене —
И једва је од стра' мог'о
Да се свега опомене.

III.

Педесет је пута сунце
Окружило своје путе,
И венуло росно цвеће,
Жарко лето и пролеће,
Жарко лето и пролеће,
Испред даха зиме љуте —
И беле су руже свеле,
На грудима Арабеле.

Једног дана на двориште
Поноситих њених двора
Непознати путник паде,
Са далека сиња мора.
Осим тоге и шешира
Није им'о више ништа;
А био је блед и свео,
К'о учена, мрачна сабласт
Са Болоњских училишта.
Кад уморан доле сађе,
Он старицу једну нађе.

Путник.

О старице непозната!
Аравела је ли овде?
Где су света, рајска врата,
У блаженство која воде
Сушту верност овог света,
Храброг борца с Беневета?

У мантији учењака,
Из далеких идем страна.
У земљама вечног мрака
И у царству мајских дана
Лутао сам, спомињући,
У заносу срца врела,
Драго име — Арабела.

Са севера путник блуди
И на кедру ливанскоме
Што се гордо краси њиме,
Чита њено мило име.
И замишљен дуго ћути,
И нагађа повест тајну,
И његово срце слуги
Све болове, што их човек
У имену једном рече.
А кад после врела дана
Сањалачко падне вече,
Он у шушњу брених грана
Чује тугу и жецање,
И уздахе са Ливана —
И у земљи вечна снега
Он се после сећа њега.

Старица.

Реч је твоја тако слатка,
Ал' за мене није више;

Протекла је младост кратка,
Ружа моја не мирише —
Одавна је она свела,
Да никада не процвета . . .
О јуначе с Беневета!
Ја сам главом Арабела.

Чекала сам много дана,
Сањала те многе ноћи,
И тебе сам спомињала
Са кајањем у самоћи:
Ах, витеже, то је беда,
Твоја коса већ је седа.
Не треба ми вечни живот,
Одмора ми желе кости.
Мој несретни љубавниче!
Опрости ми, ах, опрости.

Упрепашћен витез стаде,
Гледајући укочено
На збабано лице њено.
И тада му на ум паде
Реч, коју му Самрт рече,
Кад се јави оно вече.
То је, дакле, мудрост цела?
То ли онај вечни живот,
Што га хтеде Арабела?

IV.

Читаоци моји мили!
Сретнији би људи били,
Да крај ове приче моје
Није такав, као што је.
Али опет, са свим нову,
Снисходљиво, до свршетка
Лакрдију чујте ову.

У дворима Арабеле,
Лежи витез бледа лика,
Сушта слика мученика.
А на пољу сунце сија,
Ветар душе и ћарлија,
И уноси, кроз шалоне,
Заношљиви, слатки мирис
Од ружице и цитроне.

Освануо данак мајски
И пролеће трепти јасно.
Све цвркуће, кличе, пева,
И у шумном таласању
Смех се хори тако гласно.
Тамо звуци од гитаре
С гондола се златних хоре,
Гомилама што крстаре
И дубоко секу море;

Са црква јечи звоно . . .
И сви ови разни гласи,
Сливају се к'о таласи,
У брујање монотано.
А Алфонсо болан лежи,
Грозница га смртна јежи.

Око њега у мислима
Цвет учених стоји људи,
Сваком жалост стегла груди.
Ту Ајзенбарт славни с њима,
С поштовањем гледа њега;
С њиме његов Fachcollega
Доктор Санград, што га свако
К'о учена мужа знаде,
Као звезду из Гранаде.

Сви су они чули давно
Алфонсово име славно,
На сад редом сви му траже,
Да им тајну своју каже:
Шта је дозн'о о истини,
Која живот вечним чини?

А Алфонсо болно јекну
И горки га осмех узе.

Мач ледени груд му текну
А с очију угашених
Потекоше вреле сузе.

Алфонсо.

Дознао сам, о Санграде!
И ви друге звезде јасне
Из Болоње и Гранаде
И са целе земље красне!
Дознао сам . . . Што бих крио?
Да сам целог свога века,
Са обликом од човека,
Прост магарац само био.
А сад с богом, моји драги!
Мене одмор зове благи.

*

Душе ветар преко равни,
Кроз године и столећа,
Душе преко хумка славни',
Чијих вечних становника
Потомак се с тугом сећа —
И разноси болни мирис,
У јесење, мутно доба,
С Алфонсова тужна гроба . . .

Војислав.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

Бакоња бучаше глава, кад се пробуди и сједе на својој постелици, пак дохвати суд и попи, зар, по оке воде у душак, јер му гораше у утроби. »А да како мора бити Букару!« помисли он, па се стаде смијати, сјетивши се свијех јучерашњих лакрдија. За тијем лагано устаде и примаче ухо ка кључаници, да чује, бакља ли се стриц на кревету. Наћвар је снажно дисао и по тихо јечао кад и кад, по чему се знало, да слатко спава. Погледа на часовник, а тамо прва ура дана, по фратарском начину, или шест ура од поноћи. Он се обуче брзо, али без вардања, узе суд, црквени кључ тисну за пас, те изађе.

Бјеше се почело прозирати. Небо се навунило; од мора дуваше силна бјелојужина, што пробија влагом и дебеле зидове. Бакоња тешиковољан попостаја мало на тријему и једва се накани да закуца на гвардијанова врата, да прими кључ од авлије, па кроза пожраку и вјетруштину стиже пред цркву и одзвони будиошцу, два пута дуље но обично, јер бјеше

први дан великога поста. Одатле, једнако невесео, отиде на чесму, гдје сједе и заклони лице рукама, пак се поче молити:

— Боже и свети Вране, опростите ми моје неподопштине! (Ову ријеч бјеше научио у манастиру). Дајте ми времена, да се покајем, да постанем добар дијак, прије него ли стриц дозна моју кривицу! . . . А ако ли Вра дозна све, пак ме истира, утопићу се, а кући не ћу, вируј ми, мој липи свети Вране! . . . А ти знаш, ко ме навеја, да се скитам по ноћи, да гледам, како се твоја мука краде! А ја не бих никад сам на ту миса' доша', никад, ли! . . . Дакле, смилујте се, Боже и свети Вране, меника гришнику! . . .

Да је у његовој власти било, по свој прилици, не би се он тога часа смислио својим друговима, ни слугама, осим Букара, па ни фратрима, осим стрица и Срдарине, — него би их свијех радо у Крци подавио. а најрадије Тртка и Бобана, за које некад мишљаше да су честити и душевни људи. Предочи му се

и Стипан, некад мили Стипан, а сад црњи од ђавола, јер тај манити Котаранин бјеше зачетник сваке »неподопштине.« Па онда стаде мислити о свему, што је доживио у четрнаест мјесеца и стаде испоређивати оно, што је некад мислио о манастиру и манастирској чељади, са онијем, што је сад знао...

Неколико капљица дажда паде му на руке, те се прену из сањарије и поче се умивати, шапћући, што је често од стрица слушао:

— Окропиши мен испосом и очишту се... Умијеши мен и паче снига убиљу се!

Па захваћајући пуне грсти хладне воде, исплака добро сву главу, шију и груди, и гле! од једном му паде тешка гука са срца! од једном му се душа умири! Одиста га је анђеолошкропио и умио од безакоња, чувши његово искрено кајање. Бакоња погледа пут истока, гдје из брдељака и кроз облачине сунце цикну. Погледа свуда око себе и учиње му се, да су главице и стабла и кукови — и све ствари, што му бјеху пред очима, некако као замишљене и озбиљне, као да сва природа осјећаше, е је настао часни пост, доба кајања и великих и тешких молитава. Бакоња, потресен до дна срца, прекрсти се и поклонил се према сунцу, па хитрим кораком врну се натраг, мислећи о лијеним службама црквеним уз пост, замишљајући сама себе, кад буде велике недјеље пјевао муку господинову у пуној цркви а прољетни мирис буде допирао с двора. Прековњани питају: је ли оно мали Јерковић, што онако липо пива?... Алал му вира, брате!..

— Бакоњи све кика растијаше на ту помисао, пак се толико одобровољи, да се из далека јави Дундаку, који голуждрав бјеше изишао пред мађушницу. »Та и они су кршћани! Исповидиће се, па ће им Бог опростити!... А како би било, да отиђем онамо, да и поразбудим? То би прва корист била, што би јутрос мога' учинити манастиру! Баш да одем!« Бакоња остави суд пак отрчи пред мађушницу. Дундак бјеше оставио отворена врата, али се нико не мицаше. Бакоња их заокупи:

— Чобани! Ковачу! Млинару! Дижите се! Сунце је грануло! Шкељо! Устај и пробуди Грга!

Неки промрмолише нешто, али ни један не скочи на ноге.

Враћајући се, Бакоња се живо сјети јучерашње трке и скакања Букарова. »Нема ти, брате, што Буковичани!« поче се разговарати сам собом. »Промисли, овај сметењак, он је

један с реда, па шта је кадар учинити! А да какви су они, што би човик пробра!... Скочити из бачве, то је много, али скочити из бачве у бачву, то је примлого, а Срдар се куне, да је истина!... Па оно, што је синоћке прича' гвардијан да је својим очима гледа'! У Обровцу, вели, на сајму, један ришћанин из Буковице принција је натоварена коња преко Зрмање! Липо, вели, подвија му се под трбу', па му прикупија све четири ноге, па га одига' на плећима, па га принција с краја на краја моста!.. А и Грго каже, да њив ковач може у рукама сломити најбољу коњску потковицу!... Па зар нису ти Буковичани змајеви људски? Е, јесу, брате! Ма ћу и ја научити да скочим на коња, кад трчи, па обе ноге сломија!«... Бакоња се устави крај суда, па гледа себе како трчи упоредо с коњем, па од једном ђипац на њ! То бива о проштењу, пред мноштвом народа, а свјетина му плацка рукама и свако узвикује од чуда. За тијем Бакоња наређује, да се изваљају двије бачве велике, свака виша од човјека, пак уђе у једну, пак из ње скочи у другу. Тада се народ чисто помама, јер су Далматинци много занешени за такијем работама!...

Кад се сагну по суд, оде му поглед пут коњушке, те видје, да су врата притворена. Опет остави суд и заборави на стрица, пак потече онамо. У тај мах удари дажд. Бакоња гурну у врата и с прага поче тепати: »Кујас! а ди си, мој Кујас!« јер му коњ познаваше глас, те би му се увијек одазвао ржући. Али му се »Кујас« не јави. Бакоња уђе и видје.. правије да речемо не видје ни Кулаша, ни Брњаша Срдарева, ни Дората Блитварева, ни Вранца Вртирепова, ни два најбоља товарна коња. »А ди су остали?« запита Бакоња. Оне четири мрцине, што грижаху из јасала, погледаше га зловољно, пак обрнуше главе од њега, као да ћаху рећи: »нас не питај!« Бакоња, као без душе, отрча к мађушници. Хиљада му мисли пролети кроз главу, а једну устави. »Биће онај сметењак извео и' да и' пере!«

Слуге се облачаху и мијаху.

— Ди је Букар? једва изговори.

— Он се, брате, загна у сан, пак му остаје јоште комад, дакле допре до краја! вели Шкељо.

Тада Бакоња прикупи сву пару и сву снагу, пак се издера, да је свима у ушима зазвонило:

— Није до шале, зло вам јутро!... Брзо ван, нестало је коња!... Разумите ли?... Ко-

бушка је отворена и нема четири седланика и двије сејсане!

Разумјеше, богме, па потекоше за њим.

Коња нема, али брава није развртана.

— Ти си, Шкељо, заборавија закључати синоћ! рече ковач

— Нисам ја, него Букар је заборавија...

— Мучи, бештијо! викну ковач. «Букар је заборавија!!» А нисмо ли га понили синоћке ка' мртва?... Него, ја мислим, да није зла. Коњи не били привезани, а врата отворена била, па пошли к води. Ајдемоте трагом!...

Земља је била влажна, те се трагови јасно распознаваху, али међу коњским копитама бјеше и људскијех стопа. За иста трагови иђаху к води, али од воде не бјеше их ни на лијево, ни на десно.

Сви се укочањили.

— Ма како је ово? пита Бакоња.

— Потопили се, на моју душу! поче Дундак, трљајући црвене очи. Дојадио им живот, па липо сложено и договорно рекли: ајде да се утопимо! И што рекли, то извршили, ка што јето видите...

— Ти се шалиш, кад није до шале!...

На то Дундак удари у смијех и поврну:

— А да шта ћу друго, кад оћете да бенетате? Видите липо коњски траг, али видите и босе стопе приковођана, а видите и говеђе папке...

— Јест, Исуса ми! прекиде га говедар. Јево и волујског трага!... Ајме мени, биће повели и...! — пак отрча пут наслона, остали за њим. Говедар, чим би пред вратима, обрну се к њима и рашири руке. Допадохе сви. Врата разврнута. Уљегоше сви заједно, као гужва.

— Ајме мени, нема Китоње, нема Свилоње, нема Плавоње!...

— А што и' набрајаш? прекиде га Дундак. Нема плуг волова, ни дви краве музаре — оно, што је најгоре било. — Пак поче да попијева, као поскочицу:

„Шест моји' вочића

„И дви краве музаре!

„И дви краве музаре!

Одатле пођоше у стојницу, гдје затекоше све у реду.

— А шта ће им ситнеж? вели Дундак. »И дви краве музаре! И дви краве музаре!«... Дај ми каву с мликом!... Нема млика, шјор!... А за што нема млика?... За то, што су приковођани повели краве, шјор!... А за што су

и' повели?... За то, што нису имали своји', шјор!...

Сви му се другови смијаху, онако не баш грохотом, али тек смијаху се, а Бакоња блијед, простријеља их очима и стаде да их грди:

— И ви сте слуге светога Вране!... И ви ли сте поштени кршћани!...

— Полако, ти мали! одсијече се на њ млинар. Ниси ти још ста' да заповидаш и да брек-тиш, него ајде за својим послом!...

За тијем се млинар зацрвени, а очи му пла-нуше, па искочи вичући, колико га грло слу-жаше:

— А ко је момак!... А за светога Врану и његове ране, покраде се манастир!... Бери-ја! Бее ри-јааа! Амо те, амо, бее-ри-ја!

Сви заборијакаше као помамни, Дундак нај-више.

— У звона! у звона! и пуцајте! виче мли-нар. Бее ри-јааа!

Тројица се објесисе о конопе, те заљуљаше сва четири звона; остали прихватисе оружје из мађунице, те учеста пуцњава, као да се кра-јина завргла.

Дажд је једнако лио.

Свијех седам фратара, и Балеган осми, иско-чисе из манастира. Фра Брне, без мантије, огрнут кабаном, држи се за куљу. Срдар први допаде ка гомили слугу.

— Шта је?... Шта би?...

Чим разумједе, шта је, потече к води, слу-ге за њим, ђаци за слугама, фратри остали и Балеган за ђацима. Потоњи бијаху на муци, јер не могаху стићи ни дознати, шта се догодило.

— Нико се утопија! вели стењући Пирија.

— Сигурно, то је! прихвати Дувало.

— Та-а-а-ко! Па шта-а ћемо му ми!

— Али, може бити, да је и што друго!

Срдарина кад виђе, да се трагови не раз-међу, потече дуж ријеке ка броду. Остали сви, истим редом, за њим. Бакоња сустопице за Ср-даром. Кад стигоше испод русја, али нема ни сплава, ни лађа.

Дундак зазвијука и завитла руком.

Срдар га погледа.

— Шта мислиш, Дундаче?

— Мислим, да су и' потопили, ако су имали времена... ја ли пуштили низ воду, знајући, да ће у море.

— А зар не би могли ди запети?

— Могло би и то бити, јер вода није ве-лика.

— То ћемо најприје видети! рече Срдар,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

па поче опет касати, истијем путем натраг. —

— Је ли све коње повело? запита у трку Бакоњу.

— Не . . . остала су четири товарна!

— Ајд . . . соколићу . . . ти си најбржи . . . ајд потеци, па . . . изведи . . . сва четири . . .

Бакоња као стријела одлети. Залуду га стриц, који с осталијема чекаше гомилу, устављаше, мали се не устави.

— Шта је, за бога? питају сви у глас.

— Како шта је? викну љутито Срдар. Зар још не знате, да смо покрадени! . . .

У то Бакоња доведе четири голе сејсане.

Слуге почеше потање причати.

Срдар окрочи понајбоље кљусе, па га нагоњаше у воду, али кљусе не шће.

— Удрите га! виче Срдар.

— Не за бога у воду! . . . Нека враг носи, што је понија, а чувај се ти! моли гвардијан. Сви почеше да га одвраћају.

Стотинак најближих прековођана, људи, жена, дјеца, чуло звона и пушке, пак трче. А кад угледаше фратре и слуге у гомили, крај воде, стаде и њих вика.

— Удрите, кад вељу, и за мнош ко оће! виче Срдар.

Бакоња први ћуши ногом кљусе, па онда му припомогаше. Коњче загази, пак мало по мало ослободи се и заплива. Вода га је послала попрјеко, Срдар је махао рукама и обадао га петама, и он у води до паса. Удри, удри, пак преплива.

Прековођани стигоше и сви једанак заграјаше, а тако исто манастирска чељад с друге стране, те заглушише једни друге.

У тој карабулини Бакоња узјаха на другог коња и угна га у воду.

За њим узјаха Шкељо на трећег, и пође за ђачићем.

Четврта мрцина бјеше болесна од бљуте, те једва крачаше по земљи. На њој ћаше Вртиреп, тобоже, да пријеђе воду, али га одвратише.

Бакоњин коњ два пута потону, те маломе остајаше само глава изван воде. Диже се велика вика.

— Спасите дите! . . . Ко је пливач? . . . Спасите дите! викаше фра Брне.

Дундак, за колико би се човјек прекрстио, изу се, свуче бенебреке и гуњ, пак заплива у студену Брку.

Бакоња се не бјеше препао, него вртијаше главом, да не треба помоћи; пак се присјети. попусти оглав, а измаче се на сапи, као што

бјеше Шкељо одмах учинио. Обојица изађоше на крај у исти мах. Дундак се врну.

Срдар загрли и пољуби у чело Бакоњу, пак сва три коњаника кренуше низ воду и поведоше народ за собом.

— Сад ви сви ајте на скелу, да будете у помоћи, ако доведу сплав! Нареди гвардијан.

— А ди је Букар? пита Тетка.

— Јади га знали! Како се синоћ облока', зар још спава! одговори неки.

— Е, па зовите и њега, јер би он мога' ваљати колико вас три. Ајте!

Слуге пођоше гдје им би наређено, а фратри и ђаци пут манастира.

— Ајте ви отворите цркву, јер није разлог, да јутрос не буде службе! рече Дувало ђацима.

— Ово није могло бити без домаће издаје! Ово се види да је домаћи прст! поче гвардијан хучући.

— И ја сам то одма' промислија'! И ја сам одма' посумња', а знате на кога?

— На кога?

— На Стипана, валај! рече Дувало.

— Добра ти је та! повикаше сви, осим фра-Брне.

— А шта ти мислиш, Брне? пита га Вртиреп.

— Ја мислим, како онај галијот умало не заглави! А истирају га! Одма ћу га данас истирати . . .

— Ајде, човиче, остави сад то! Дите се занило . . . баш јуначко дите! . . . а јошет споради кога умал што не заглави? Јошет споради тебека . . . Него, кажи, што мислиш о овоме послу? . . .

— Ја мислим, да ми је враг понија двеста талира, јето ти шта мислим. А шта ми помаже, да се дозна, ко је кривац? Шта ми помаже, да и' десет мушкетају. Коња више ја не види', јер је он досад, може бити, на турској граници . . .

— Тако је, вире ми! прихвати гвардијан. Четири седланика, рачунај, по дви ста талира с оправом, пак два добра товарна, метни по педесет, то је девет стотина талира, па шест волова и дви краве, метнимо не више но по двадест, то је сто и шездесет. О, сад додај два бродића и сплав, рецимо јошет стотинак талира — то ти је око дванајст стотина очишћено јутрос на чисту сриду!

— Додај половину те суме за зогове и за други трошак око тога! рече Тетка.

— Тако је, боме! . . . Јето тако је! Ал-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

фоке да ће се приковођани припасти од Шко-ранце!

— Е, оца им њиова!.. Е, сапеја и' свети Фране!.. А притајали се били, баш нарочно! А Стипан, нико до Стипан коловођа!.. псује Дувало.

— Кључ је понија Јерковић! сретете их Лис.

— Јето ти сад!.. Ама исто нећемо без јутрење... Ајде у виган сам, па донеси што триба, да разврнемо мала врата. Исто ће лако

цедити. Ајд! ајд! рече Пирија, који бјеше црвен као рак.

Ћак пође.

Фра Брне, држећи се једнако за куљу, замљичи очима. пак ће им:

— Ја, браћо, не могу више! Једва сам и довле допра! Стоји ми врка у дробу, ка' кад купус ври!

Пак пође лагано уза степенице.

(Наставиће се.)

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Осма глава.

Рошао био месец Јелафевалијон; месец Мунхијон донео је прерану летњу жегу. Ипак се првог судског дана у месецу, баш кад је сунце највише стојало, безбројна гомила света гурала по трговишту и суседним улицама, нестрпљиво чекајући на крај расправе, што се од мал те не три пуна сахата водила у дворани герусије.

Аконтину, вајару из Миласе, ваљало се пред саветом правдати против тешке оптужбе. Конон га је оптужио, да је издајник. Рече, да се Аконтине спанђао с гусарима острва Лемна на намерио, да помоћу неких сазавереника, за које се до сад још није могло дознати ко су и шта су, даде гусарима прилике да се искрцају у Милиту. Многи су и многи сведочили против Аконтине. Био је ту пре свију ковач Веј, који је једног вечера на обали западнога предграђа прислушкивао разговор оптужеников са двојицом непознатих. Ту је била фрулашица Лисистрата, која је, ма и не без опирања, приповедала, како јој је Аконтине обрицао новаца, да у мреже своје улови архонта па да тако као милосница главара државног дође до важних печата, који су тобоже Аконтину требали, да изопачи заповести и налоге разним чиновницима града Милита. Био је ту и Финтија, и сам из дружбе гусара са Лемна, који је из сигурног скровишта удаљеног неког острва писао архонту и изјавио, да је вољан открити цео план, ако му се само даде реч, да њему не ће бити ништа.

Већ се од неколико дана амо ни о чему другом није ни разговарало у Милиту. Аконтине су одмах после првих исказа Финтијиних ухалсили те га одвели у државну тавницу. Данас је ваљало да му герусија одсуди судбину. Мишљење је у народу било подељено. Већина се погнула под теретом онога, што је држала за истину. Мањина пак, којој је на челу

стојао Олор са својим пријатељима, сматрала је цело као вешти удешај Кононов те није пропустила, да тај назор и распростре, колико може. Чак се и у кругу саветника нашло неколико сумњала, тим пре, што је личност таква угледа, као што је био Меланин, свечано изрекла, да по свему, што је на Аконтину погледао, о младом уметнику не може ни помислити, да је кадар издајством и срамном незахвалношћу одужити се граду, који га је пријатељски и љубазно дочекао. Ипак је стање младићево изгледало и сувише опасно. Што је час по продирало на поље на препуну агору, није кадро било поткрепити наде Олора и пријатеља му. Конон је тужбу извео са реском консеквенцијом. Једно је само изненађивало свакога: Конон, ма да је по његову излагању кривица била ван сваке сумње, ипак није, као што је захтевао закон, предлагао смртну казну, него је младића као заслепљена и заведена препоручивао милости герусије и искао изгнанство.

„Зла савест!“ рекоше присталице Олорове. „Не ће руку своју да окаља невином крвљу, јер се боји Еринија. Али да лаже и вара, не би ли по што по то себи с врата скинуо супарника, па све да му поткопа част и срећу, то се њему не чини да је грех.“

На један сахат после подне прође узбуђено мрмљање кроз гомиле народа. Герусија је изрекла пресуду. По Кононову предлогу гласила је та пресуда на доживотно изгнанство, а и да се узапти све, што је Аконтине донде стекао длетом својим. Још ће се истог вечера пресуда и извршити, јер није било призива против ње, и то ће се употребити прилика, што иде државна лађа у Коринт. Посланство је Милитско добило налог, да осуђенога издајницу у дну лађе понесе са собом те да га на по пута остави на обали острва Ринеје. Онде, где је Милит имао мајушну насеобину, могли су изгнаника ставити доста под над-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зор, да би му се бегство препречило, тим пре, што је Ринеја скоро само са суседним Дилом била у обраћају.

Погнуте главе ево ти Аконтија из суднице. Крај њега је корачао Меланип. На смућеном лицу младога уметника био је исписан крут бол, па бојажљиво, као да поглед на ту несрећу свима срце у грудима залеђује, стаде гомила уступати лево и десно па се не зачу ни један од оних гласова, којима лако огорчени народ иначе поздравља осуђена душмана отаџбини.

„Надај се још!“ рече Меланип, десном руком нежно обухвативши Аконтија. „Уздај се у богињу, која не може тако олако разорити, што је саграђено њеном вољом и милошћу. Она хоће да те искуша, Аконтије, да ли ћеш истрајати у тој тешкој невољи. И од сада подижи срце своје до њене сјајне висине! Слави њу и веруј у неисцрпимост њене моћи: тако ћеш онда победити!“

Аконтије није био у стању одговорити му. Ма колико да се пред светом савлађивао, ипак је и сувише страшан био пад са врхунца среће и блаженства у понор беде и изгнанства. Сузе му помрачише поглед. Стаде јецати.

„Немој сумњати,“ настави Меланип, „да ћу ја и тренутак само седити на миру а да не раздерем мрежу злобних твојих противника. Једно, пријатељу мој, нека те теши: Кидипа је уверена о невиности твојој, као и ти сам, те ће ти остати верна; јер је слободан избор срца њена одлучио за тебе, ма да изгледа, као да ју је когод на то навео.“

Кад је Меланип заћутао, дође Олор са племићким достојанством њима двојици у сусрет.

„Ево ти моје руке, Аконтије,“ рече доста гласно, да су могли чути бар њих стотина из народа. „Ја не кудим пресуду герусије, јер је славна скупштина без сваке сумње судила по најбољем знању свом: али као људи могу погрешити, а да су погрешили, о томе није нико већма уверен, него ја. Буди ми пријатељ, Аконтије!“

Већ то, што је осуђеник тако у поверљивој близини са Афродитиним свештеником ходио, није остало без утицаја на светину; но тек речи милитског аристократе подејствоваше на сав народ. Свештеник је могао тако радити из милосрђа, могао је праштати и најцрњем грешнику. Но Олор, ако није са свим уверен био о невиности осуђениковој, без сумње би се био чувао, да му и назове добар дан, а камо ли да га тако топло предусрета и о свом пријатељству уверава. Па је непосредно после тога, чим се објавила пресуда, невероватно брзо порастао број оних, који се одлучили за Аконтија.

Кад их је Олор ословио, за час су застали били

Аконтије и Меланип. Како су сад пошли даље, за-светли се из шарене гомиле бела женска одећа. Аконтије погледа онамо те опази муњевне очи Нејерине. Како цвећарица та није ни долазила на расправе, у опште се њено име није ни један једини пут споменуло међу исказима сведока, то Аконтије није ни слутио, да му је њена освета израдила жалосну ту судбину. И непријатни они призори, које је с њоме проживио, устукнуше испред лепих, сунчаних часова прве му уметничке трудбе у Милиту, коју је зачињавала свагда весела Нејера. Преко лица његова прелети турован зрачак благодарности, тајне симпатије. Сетио се времена, кад је, пун ружичних нада, длетисао „пастирку на повратку кући“. Кад је сад угледао Нејеру, учинило му се, као да се вратио у мирне оне дане, па што је тако топло и болно осећао, то се очигледно исказивало у цртама му.

Нејера примети то те хладни тријумф, што јој се при свем савлађивању саме себе сијао у очима, наједаред одбеже испред другог једног осећаја. Било јој је, као да је свим ранама, које је задала противнику, озледила саму себе. И она се опоменула лепе прошлости и вреле тајне милоште, која јој отела била мир па је ипак тако неизмерно била усрећила. Дабогме да је одмах за тим планула при помисли, да је Аконтије презрео њену љубав, али се није тако нагло дала одагнати успомена. Нешто ју је гонило одавде из вреве на трговишту. Дотле је осећала охоло, дивље задовољство, а сад је наједаред била тако клонула. Похита кући; замандали се у уској својој пустој изби, зајеца из стегнутих груди па се баци на постељу.

Међу тим Аконтије са Меланипом оде до стана свештеникова. Још су три сахата имали каде, док лађа не пође. Клитифонт, верни роб, по налогу свога господара доведе у ред ствари у кући Коронидиној, плати, што је још преостало, па као једину имаовину, коју су судије оставиле изгнанику, донесе кожни онај свежљај, што је донео са собом из Миласе у Милит. Аконтије је свакако гледао, да се још једаред састане с Кидипом, но то није могло бити, јер је Харидим своју ћерку држао под најстрожијим надзором. Те тако проведоше њих двојица остатак дана у озбиљну разговор. Аконтије, с почетка неутешим, мало је по мало бивао све мирнији. Меланип је знао острво Ринеју, јер је и сам био онде — стеновита адица без икакве лепоте, но ипак кад и кад овлажена кишом громовника Кронијона и, као и најлепша острва у архипелагу, опкољена пучином грднога мора, чији су жуборни вали преносили поздраве са жала милитског. На северозападној обали, која је била мање стрменита, него остале, успевала је маслина а међу јечмиштима расли су сјајни примози и тавно

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.овије.руно. Милитски лађари, што су овде настанили читаво село, били су честити људи, који ће изгнаннику бити пријатељи те га потпомагати, ако му устребају. Отац бледога Олора једаред је читаву годину дана провео на Ринеји, па кад му је Милит дозволио, да се врати, непрестано је уздизао понашање колониста те је израдио, да им је држава-матика опростила прописани данак за три олимпијаде...

Тако је свештенику пошло за руком, да младића мало охрабри.

Кад се сунце приклонило заласку, укрца се Аконтитије у тријеру, којој се ваљало навести на море, чим се спусти мрак. Како га је осим оба архонтова копљаника још и Меланип допратио, то је вођа посланства изгнанника дочекао са неком обзирношћу. Допустио му је, докле му је воља, да остане на палубу те да се слободно креће. Меланип благодари учтивоме државнику, загрли још једаред младога уметника па се онда повуче натраг. Одмах за тим дадоше знак, да се дигну котве.

Мирно су и лагано пловили те крај трагасејских острва пројездили у отворени архипелаг. Над висовима лагамске планине, чији су највиши врхови обасјани били вечерњом светлошћу, стојао је бледи месец те обрицао ведру, тиху ноћ. Све се даље губио град у помрчину. Једнолики жубор на хрптици и размерно дизање и спуштање весала у бледом том сребрном сумраку двоструко је успављивало Аконтитија. Није им још право ни за леђи било трогилско предгорје, а он, уморан од силног узбуђења преко дан, оде доле да легне. Брже је заспао, но што се и надао био, тако је наишла на њ нека учмалост после горке борбе. Ипак му сан није био покрепан. Непрекидно се мучио, да разреде свакојаке мреже, што му их је Конон бацао преко главе. Па кад је већ мислио, да је овде савладао препреку коју, то му се онде са невероватном, окорношћу одупрла нова, опаснија, изненаднија, — неодређена по садржају и облику, али ју је тешко и болно осећао као зауставу сопствене воље. Био је то онај стереотипни сан несвесна неумора, какав обично прати душевну и телесну грозницу.

Скоро у исто време, кад је посланичка тријера дигнула котве, навезла се на море из удаљена једног залива кораских острва лађа, која је, ако са истом брзином весла као и милитски брод, управо међу Самом и Аргијом морала пресећи курс овога. То је било страшило архипла: Халаца, тријера гусара са Лемна, чврста и окретна, као ни једна више лађа, што је бродила јелинским морем. С почетка мало крманећи на југ, држала се Халаца после два сахата прилично тачно западног правца. Заповедник њен, Инијох разбарушене браде, голијатска лика и

варварске физијогномије, седио је са два своја узданика па се нагли над прнкаст пергаменат, који је у сировим обрисима приказивао обалу мале Азије и западне половине архипла. Час по па се попне на палуб те се стане договарати са неким трећим, који се наслонио на катарку па гледа у звезде.

Већ се по немом држању лађара у грдној лађи видило, да Халаца вреба нешто важно. И одиста је бацила око на посланичку лађу града Милита. Конон, који се бојао Олора и његове странке, што је с дан у дан бивала све већа, а и иначе мучен био унутрашњим немиром, који увек узастопце иде за злочиним, стрепио је, да ће му Аконтитије и у даљини остати опасан противник те да не ће мировати, док овако или онако не изнесе на видик своју невиност. А нико није могао препречити, да Олор и Меланип буду у обраћају с изгнанником; на расположеј се народа није дало трајно рачунати; а ко би знао, каквим ће се случајем изменити ситуација Аконтитијева? Да мрскога супарника са свим одстрани, било је само једно средство, ако се Конон није мислио да лати крајњега — убиства из потаје: ваљало му је за свагда одузети личну слободу. Те тако је у споразуму с гусарем Финтијом дошао на ту мисао, да осуђеника, пре но што приспе до места, камо су га одредили, одведу до којег великог сајма, где се робови продају, па да га ту продаду далеко куда у коју варварску земљу Азије. Финтија је то покренуо, знајући дабогме, да ће том приликом за гусаре са Лемна осим најамнине, коју ће платити Конон, још читав рабош добитка створити се. Посланици су наравно уза се имали и готова новца, како би се у Коринту господски могли показати, и не рачунајући драгоцене даре, које су са собом понели у име града за најодличније личности у савету коринтском. Гусари су обрели, да ће посланство пустити да на миру даље плови, кад отму Аконтитија, а за то је Финтија стајао добар својом главом. А препредеом се црквењаку чинило, да се са свим лепо даје и дословно испунити та реч а и мало мимогред што наћарити.

Од неколико је већ дана амо Олвију, громорном Инијоху, јављено било све, што му је ваљало знати, те се тако он сигурно и поуздано латио посла. У лађи Милићана било је до душе и оружаних људи, али једва да их је било половина бораца, колико на Халаца. Има већ пет или шест година, како се за тај крај архипла мислило да је са свим сигуран. Гусари са Лемна, у толико и толико прилика потиснути, све се већма повлачили на северну половину. Нико није ни у сну више сневао, да ће они икада још доћи на југ, а то тим више, што се још свако сећао, како су грозно судили Атињани момчадији са две гусарске лађе. И не узевши у обзир то, да је у њега

више оружаних смео се Олвије надати, да ће му много користити и то, што противници и не стрепе ни од каква нападаја. Осим тога су момци на посланичкој лађи, као што је Олвије знао, без изузетка били парадни војници, који се никад нису борили.

На један час после по ноћи јаве Инијоху, да се у правцу Милитске обале види лађа једна. Величина брода, што се брзо приближавао, и свечани стежићи, који су били необично дугачки и широки те се као заставе вили по зраку јасне, месечином обасјане ноћи, разговетно су казивали гусарима, да им је пред очима сврха смеле им намене. Онога часа нареди Олвије, да се спреме за бој. Ако милитска тријера не усхте драговољно пристати на захтеве Халацине, онда ће противницу по свим правилима борбе на мору закачити.

Сад су обе лађе растављене биле само простором од стотинак аршина. Милићани су од Халаце мислили, да је каква атичка трговчарка те су према томе, не слутећи никакво зло, пазили једино на то, да се не сударе; но крмар се дабогме зачудио, што тобожња трговачка не само да не бежи с пута, него баш директно улази у курс Милитске лађе. Кад је то приметио вођа посланства, а он заповеди, да престану веслати, па како ни то није помогло, нареди, да весла окоме у воду те да тако зауставе лађу.

И Халаца сад стане лакше пловити. Олвије, гусарски старешина, изађе са свим напред на лађу па громким гласом стане викати преко воде, како има да у важној ствари преговара са заповедником тријере.

„Ко сте ви?“ зачује се са лађе Милићана.

„Морнари, као и ви,“ поврне Инијох. „Чудна нас невоља гони, да вам пут прекинемо за неколико тренутака. На обали Икарије изгубисмо бела Ејета, нашег певача и шаливчину. А ја се тада заверих, да ће нам прва лађа, коју сретнемо, надокнадити тај губитак. Допустите дакле, да пређемо у вашу лађу па да из ваше момчадије изаберемо, ко нам се свиди. Да бисте пак у напред знали, коме ћете ту молбу испунити, то чујте: ја сам Олвије, голијат са Лемна, а овај брод то је Халаца, за чије сте славне походе у Тесалију, Македонију и Троаду зацело већ чули.“

Момци на гусарској лађи грохотом се насмејаше. Са тако јасном поругом и тако на развлак није Олвије још никада говорио. А на лађи Милићана, кад Олвије спомену име Халаца, наједаред настаде страх и трепет. Посланство је било склопљено из образованих државника, благих стараца и лепих младића; али су ти људи имали више достојанства него снаге, више умиља и духа него личне храбрости. Најкукавичкије се показали војници герусије.

„Пропали смо!“ ишло је од уста до уста. „Нема нам помоћи!“

Жалосно је било погледати, како је час овде, час онде по који саветник, кога је ларма иза сна тргла, са разбарушеном косом, којекако пребацивши иматијон преко плећа, стао преклињати војнике, да не клону духом и да не забораве, како је дично умрети за отаџбину. Ако је било икојег незгодног средства, да се клонулост тих новака претвори у снагу и отпор, то је зацело најнезгодније средство била дрхтава немоћ њихових застрављених ободравалаца.

Олвијева је тријера долазила све ближе и ближе те је он приметио, како се Милићани ушепртљили па је по томе познао, како се ту нема бојати озбиљна отпора. Задовољан је био с тиме па је само чекао, да у противника страх још већма узме маха. Тако ће онда Халаца победити можда и без икаква напора.

Главар посланства гледао је већ по дужности својој да нагласи, како је нужно, да се одупру. Но што је делија тај говорио, звонило је тако сувонорно, тако теоријски, да га ни за час нису слушали. И не запитавши га, стане један од посланика на губац па гласно повиче преко до Халаце:

„Ми смо вољни преговарати с вама, ако захтеви ваши нису неправедни. Реците нам, шта желите, како би се знали посаветовати.“

Олвије прсну у смех а смеху се његову као одјек одазва звекет оружја у његових другова.

Међу тим се од силне хуке пробудио и Аконтије. Стаде слуктити. Вика је све јаче расла. Мора да се догодило што необично. Скочи, обуче брзо свој хитон с рукавима па полети нуза степене. У тај мах зазвучи оружје још јаче. На месечини се сјали оклопи и копча. Па сад диже гусарски старешина громки свој глас:

„Напуните нам највећи свој крчаг чистим златом па нам дајте да изаберемо накнаду за изгубљеног Ејета — онда вам не ће бити ништа!“

На то Милићани заграјаше на својој лађи. Неки од посланика одануше душом; били су доста богати, да тај захтев могу испунити, а да ли ће једног од момчадије одвести у робље, то је њима било све једно. Други, који су свој новац исто тако волели, као и слободу своју, стадоше уздисати из дубине душе; но ни они никако не нађоше друга пута. Нико није ни мислио на отпор, ма да је тријера изврсно била саграђена а и за чудо окретна, ма да војници герусије нису, као момчадија на Халаци, наизменце веслали, него су до пре који час лежали на меким ћилимовима.

Кад је изгнани Аконтије видио ту јадничку ни-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

wwwштетност, подиђе му крв у образе. Дође до поглавнице посланства па му крпким гласом овако стаде говорити:

„Ако поносни Милит не обесвећује то, што ће се за њ оружја латити изгнаник, а ви ми дајте мач. Хоћу и ја да се борим за славу дичнога Милита.“

Сви погледаше задивљени у лепо лице младића, што овде први прозбори праву мушку реч. Вођа се посланства намршти. Обузе га неко чувство стида па га стаде тиштати те му чисто лану, кад се стаде брцати на плашљиве другове, чији га је пример био завео. И у једнога од младића пробуди се нешто као кајање. Са грозничавом живахношћу пристаде уз речи вођине па се стаде клети боговима, да ће се пре побити на смрт и живот, но што ће се драговољно повинovati закључку, који срамоти Милит и посланство. Но све то нимало не подејствова на застрављену већину. Већ је дежмекасти онај саветник, што је мало час говорио обесном Олвију, својеручно донео сребрни крчаг, а други један клекао пред фењер крмаров па на таблички стао рачунати, колико ће свирепи данак изпети за сваког појединог. Трбушати суд прогутао је грдну своту. Сав готово новац, што се нашао на лађи, није био доста, да се крчаг напуни, па су са страхом већ мислили, како ће Олвије искати таоце, који ће му јемчити за накнадну исплату уговорене своте.

Међу тим је Инијох био великодушнији, но што су мислили Милићани. Четири његова момка пређоше на Милитску лађу, разгледаше плен, па кад им се ревниосни саветник заклео, да се узоритом Олвију не затајава ни једна драхма, изјавише, да су задовољни.

За тим један од њих — брат Олвијев — настави: „Е, а сад други услов! Кад сам дошао на палуб

ваше тријере, чуо сам име Аконтије. Ко се од вас зове тако?“

Двадесет руку у исти мах указаше на вајара из Миласе.

„Је ли то онај исти Аконтије, што уме онако дивно цртати и на мрамору образовати?“

Саветник, који је мало час рачунао, рече да јесте.

„То ја онда њега иштем, да буде роб нашем главару,“ загрми гусар. „Ко такве вештине знаде, знаће и иначе веселити.“

„Дабогме,“ прихвати саветник; „пева ти тај те још како, па ти је мајстор у пликтрону . . .“

Аконтије дође тик до старог кукавице.

„Ти се канда здраво журиш, да срамну ту трговину свршиш,“ рече с презрењем. „Или се можда бојиш за своју русу главу? Знај, јадниче, да ми рука ова, која је у служби дичној музи гледала да ствара лепо, није и сувише драгоцен а да тебе њоме каштигујем, сад би ти труле зубе сасуо у то худо грло.“

Саветник се у чуду забленуо па онда пошао у страну, у потаји грдећи Аконтија.

„Напред!“ стадоше журити гусари. „Хајде за нама, Аконтије!“

„У робље!“ насмеје се вајар поругљиво. „Од своје воље не ћу!“

То рекавши полети па губац, да скочи у дубљину. Но двојица од војника, бојећи се, ако Аконтије умакне, да ће један од њих отићи у робље, — јер су обојица били узрасне и громорне делије — зграбише га од остраг за хитон. За тињи му час везаше руке наопако. Те тако га одведоше заједно са златним пленом. Гусари стадоше клицати па се онда Халаца крене к северозападу а лађа Милитског посланства пође натраг, јер без новаца и скупоцених дарова није вајде било ићи у Коринт.

(Наставиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

д., Трилогија.

III. Јанаш, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јазијашашићу, госиодару српске земље.

(Свршетак.)

Стручњак, који по првим изворима успише о тој Коцијановој експедицији, казаће, ко је крив и зашто је онако кукавички пропала та војска краља Фердинанда, која се дигла да истера Турке из поседнутих градова у Словињу и Пожези.

Краљ Фердинанд у отпису свом од 27. окт. 1537., којим наређује, да се држи сабор (congregatio) у Дубрави и уједно обзнањује, да је на место Ивана Кацијанера поставио за врховног капетана Николу Ју-

ришића, baronem de Güns (Kiser) — помиње, како су његови капетани и војсковође, које је он оправно био у Словиње, „mandatorum nostrorum immemores inconsulte, imo praepostero ordine, relictis post se comitatibus, ultra hostes exercitum duxerint, seque ex potiori loco in apertum quasi periculum rejicientes, ab hostibus circumcludi passi fuerint“ (в. Monumenta comitialia Regni Hungariae II. tom. p. 171.—272. Horvát és Tótországi gyűlések.). Фердинанд не криви само врховног војводу, већ у опште капетане и војсковође, а сувремени писац Зермег (у Швандтнера II. — lib. II. §. IX.) сваљује свуколику кривицу на јединог Кацијанера: „Imprudens enim dux — вели

он — dum festinaret, relictis post sese multis arcibus, Turcarum praesidio refertis, ad obsidendum Eszecem, confisus in promissis Rascianorum, qui se ei auxilio futuros promiserant, longe diversam, quam sperabat, fortunam expertus est.“ Но уз то треба прочитати и оно, што Кадијанер у својој писменој одбрани помиње и што Видерман у „Die Serbenansiedlungen in Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalland, Graz 1883. на стр. 5. и 6. наводи. „Namentlich drängen die „ungarischen Herrn“ — каже се ту — auf das Vorrücken in diese Gegend (Осечко поље), in dem sie behaupteten, „es sey ein voll Land, die Rätzen werden uns genug zueführen, auch noch zu uns fallen.“ Daraufhin lagerte sich das Heer vor Essegg. *Diese Erwartung ging allerdings nicht in Erfüllung*, obschon der serbische Reiteroberst Paul Bakić den Feldzug mitmachte und durch Kundschafter mit den Serben zu Ermany im Voraus sich in's Einvernehmen gesetzt hatte.“ Срби (Thracas, Rasciani, Rätzen или Rätzen) дакле, који су становали око Осека или на Осечком пољу, обећавали су, да ће, чим стигне хришћанска војска, и сами устати против Турака и да ће бити доста ране за војску. У та обећања поуздаше се војсковође и похиташе к Осеку, оставивши за собом многе градове, у којима су биле турске посаде. Но Срби нити усташе нити помагаху храном хришћанску војску, те су не само тим, већ и дојављивањем о невољама, које је трпила хришћанска војска, и претицањем и заседама помогли Турцима, да распу и униште ту хришћанску војску — и с тога назива Иштванфи Србе „Rascianos ancipitis inconstantiae ac certioris perfidiae homines.“

Но да ли су ти Срби, који су под Турцима живили, тако перфидни били, то нека стручњак, нека наш Синиша расправи, а ја имам, да у овом коментару на писмо Јаноша краља од 30. октобра 1537. истакнем, да је у окршају код Иванке Србин *Павао Бакић* погинуо и уз њега многи српски јунаци, које Иштванфи поименце помиње. Павао Бакић пребегло је крајем 1525. или почетком 1526. из српске земље у Угарску и те исте године био је у боју на Мухачком пољу на страни хришћанске војске. За тим је пристао уз краља Јаноша, но после боја код Токаја (27. септембра 1527.) пређе на страну краља Фердинанда и остао му је веран до смрти. Не треба да ти ја кажем, већ сам можеш знати, како се краљ Јанош морао обрадовати, чувши од Јесе балија чауш баше, да је у окршају код Иванке Павао Бакић пао,

да су му Јаничари главу одсекли и да је главу ту Мехмед бег Јахијапашић послао цару у Цариград.

А ко је био и зашто је из српске земље овамо на ову страну прешао и како се од г. 1526.—1537. понео тај Павао Бакић?

Један Хрват или похрваћеник пише, да је Павао Бакић Хрват био, а други похрваћеник а старином Морлак, вели у књизи: Pasmína Slavoserbska ро Hervatskoј, на стр. 41., да је он родом „Tribal, кој од kerstjanina postade muhamedovac, opet kerstjanin, opet muhamedovac, opet kerstjanin“ и да је издајом његовом Бебек — хтео је рећи: Бодо — ухваћен.

А шта рече оно Ибрахим паша велики везир на дивану дне 12. јуна 1531. посланицима краља Фердинанда: Леонхарду, грофу von Noğarola, и Јосифу von Lamberg: „Wer hat aber — рекао је Ибрахим паша у брк тим посланицима краља Фердинанда — eurn hern erönt? wer wil In haben? wer dient Im? etbo ein turk fallent (Török Balint) und ein *Wakitsch Paul*, der ein diep in unsern land ward und ist von uns ent-runen, damit man In nit derhangen hab; solich leut unterhalt eur her!“ (Gévay Urkunden etc. ad a. 1531. p. 29.).

У „Ungarische Revue für das J. 1885.“ помиње се на стр. 298. der *Paul Bakits* betitelt Antrittsvortrag Ludwig Thallóczy's, и да се у том фортрагу Лауша Талоција овако карактерише Павао Бакић: „Er war ein tapferer Husar, ein habgieriger, ränkesüchtiger Oligarch mit türkischen Charakterzügen, den schliesslich 1537. eine türkische Kugel niederstreckte.“ Као што видиш, читаоче драги, имао бих повода и прилика ми се даје, да ти причам овде мало опширније о твом Павлу Бакићу, и ја сам с почетка мислио, да се збиља упустим у расправљање питања, која се тичу Павла Бакића, но сад сам се предомислио и нећу да пишем о Павлу Бакићу, док год не прочита у српском преводу тај први академијски фортраг тога Лауша Талоција, који је приликом једном обећао, да ће ми послати на српски преведену ту историјску расправу о Павлу Бакићу, што он до данас није учинио. На страну Ибрајим паша и његова изрека о Павлу Бакићу! Враг нека носи морозног оног и уврнутог моровлаха! С Тадијом ћу се већ како тако споразумети, али радо бих се огледао с оним мађарским академиком због Павла Бакића. Ако је јунак, нека омогући са своје стране то јуначко огледање.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ПИСМО УРЕДНИКУ „СТРАЖИЛОВА“.

Поштовани пријатељу!

Ви знате добро, да ја несам оштар суђа (судија), те за то несам узео перо ни сад да немилостиво судим, него, ако је могуће, да исправим, што је за исправљање. Сваки књижевник може издати своје дело, ма и лоше вредности, о своме трошку. То му не може нико стати на пут, јер он је сам одговоран за своје дело. Друкчије је то, кад чије дело издаје какво књижевно друштво. Ту није само одговоран писац пред безмитном критиком него и цело књижевно друштво. Ако дело каквога писца није добро, књижевно га друштво не ће примити, не ће га штампати. Ако је пак пишчево дело добро, али има ипак које каквих погрешака, онда књижевно друштво ваља те погрешке пре свега да поправи, па онда то дело да штампа, јер пред безмитном критиком одговоран је не само писац него и књижевно друштво. Тако је требао и књижевни одбор „Матице српске“ мало боље прегледати чланак с натписом „Преглед повеснице словенских књижевности“, пре него што га је штампао у најновијој књизи „Летописа Матице српске“. Поштовани пријатељу! мени се чини, да сте и ви члан књижевном одбору „Матице српске“, за то вас лепо молим, да се не нађете увређени, што ћу казати, да је одбор књижевни врло површно прегледао „Преглед повеснице словенских књижевности“. Ја ћу вам у овом писму показати са неколико примера, да је истина, што пишем. Ја не знам писца, који је писао споменути чланак а не знам ни одборника, који је критиковао тај чланак и одобрио, да тако као што је уђе у „Летопис“, за то су ми сад одрешене руке, да напишем слободније своје мишљење о њему. Ако сте ви случајно писали критику на споменути чланак, онда молим, да ово моје писмо одмах издерете, да му се не зна ни трага, јер несам рад да вас пријатељ ваш јавно укорава, да несте савесно вршили дужност своју. Ако пак несте писали ви, а ви онда пропустите ово писмо у „Стражилово“, јер — верујте ми — није писано са злом намером него са тежњом да други чланци с натписом „Преглед повеснице словенских књижевности“ изиду бољи и савршенији. У „Прегледу повеснице словенских књижевности“ на стр. 124. (Летопис књига 155.) стоји: „Срби са својим огранцима: правим Србима, Хрватима и Словенцима или Крањцима.“ Ако ово Миклошић ушчита, мора се ухватити за трбух од смеха. Дакле *Словенци* су огранак *српски* и *Словенцима* је дакле опће име *Срби*?! Писац је требао проучити упоредну грамматику свију словенских језика од Миклошића, пре него што је почео писати о словенским књижевно-

стима. И упоредна граматика свију словенских језика од Миклошића требала му је да служи за извор при писању „Прегледа повеснице словенских књижевности“, па не би онда упао у оваку страшну погрешку. Није довољно при оваком послу узети само пред себе Обзор историји славянских литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича па из њих преводити или изводе правити. Ако Пипин има криво мишљење о овој ствари у првом свом издању од год. 1865., не сме писац српски данас тако судити. Да вас заиста — поштовани пријатељу! — уверим, да је писац ово криво мишљење црпао из Пипина Историје, ево навешћу из ње оно место, које га је преварило, те се љуто огрешио о науку о језицима и неправду учинио Словенцима, називајући их Србима. То место у Пипину гласи овако: Переходимъ къ сербскому племени. Въ обширномъ смыслѣ это имя, какъ было уже замѣчено, обнимаеъ цѣлое славянское племя, которое стали называть въ послѣднее время „иллирійскимъ“ и „южно-славянскимъ“, т. е. обнимаеъ кромѣ собственныхъ Сербовъ, также Далматинцевъ разныхъ названій, Хорватовъ, Славонцевъ, Корутанъ. Въ слѣдующемъ теперь историческомъ изложеніи мы будемъ говорить прежде всего о собственно-сербскомъ племени. Собственно-сербское племя то је код писца „прави Срби“. Ко би се данас могао позивати на ово место Пипина!!!

На стр. 126. стоји: „*Бугари* су у старо доба запремали много већу просторију, али, како дођоше Мађари, Половци и Печенези у Панонију и Трансилванију и пропаде им царство, сузише се и границе старој постојбини њиховој. Пре тога пак беху они и у тима земљама на северу Дунава, као у Румунској, Ердељу, данашњој Угарској до Будимпеште, а на другој страни до Карпата на изворима Тисе, дакле у свима земљама, где сада владају Мађари и Румуни.“ Народ овај, о којем је овде говор, није се звао Бугари него *Словени*. То су они *Словени*, код којих су у Панонији проповедали реч Божју св. Ђирило и Методије; то су они *Словени*, чији је језик постао црквен и књижеван код Руса, Срба, Бугара и Хрвата; то су они *Словени*, које погрешно писац споменутога чланка назива Бугарима; то су они *Словени*, о којима „писац“ не зна ништа казати и које и не спомиње у својем чланку; то су они *Словени*, чији је језик најкласичнији језик међу свима словенским; то су они *Словени*, чији се језик данас учи у свима гимназијама словенским и без којег се данас не може научно изучавати и знати ни један језик словенски; то је језик онога народа, који је некад живео у Панонији и који се звао *Словенима*,

а не *Бугарима*; то је језик онај, који се разлиже и данас по православним српским, руским и Бугарским црквама у славу Божју; то су они *Словени*, којима писац споменутога чланка не зна права имена.

На стр. 127. стоји: „*Хрвати* живе у Хрватској; осим тога имају своја насеља у западној Угарској до Пожуна, који се језик нешто разликује од *обичнога хрватског*. Иначе се Хрватима зову и неки становници у Турској Хрватској, у северном приморју и на острвима.“ Овде за цело не би нам знао дати рачуна ни сам писац о томе, шта је овде све нам наказивао. Како нам је овде он казао, изгледа као да Хрвати у Угарској до Пожуна несу баш са свим таки Хрвати као они на острвима јадранскога мора, јер вели: „*иначе* се Хрватима зову и неки становници на острвима“, а језик можда им је не знам какав. Ми пак знамо, да су прави коренити Хрвати на острвима јадранскога мора заједно са онима, који живе у Угарској до Пожуна. Да би могао одредити, где ова наша најближа браћа живе, требао је „писац“ прочитати књигу од Франа Курелца о „*Јаџким*“ песмама, па онда нам је требао казати још, који је то „*обични хрватски језик*“.

На страни истој стоји: *Словенци* (Крањци, Винди и т. д.) живе у неком делу Штајерске, у Корупшкој, Крањској, Илирском приморју, неком делу праве Хрватске и Истрије.“ То је тако, као да је писац казао: *Срби* (*Сремци*, *Раџи* и т. д.) живе ту и ту. Словенци се једе, кад их зовемо *Крањцима*, као што и нама није повољно, кад нас по страним повинама зову *Раџима*. Није ли то смешно и жалосно, да се у „Летопису српском“ зову *Словенци Виндима* и још и т. д. а под тим и т. д. можда је писац мислио и *Кучебере*. *Словенци* се зову *Словенци* и никако друкчије. Они су наша најрођенија браћа после Хрвата. Њихов је језик најсроднији старом словенском, најкласичнијем језику међу свима словенским језицима.

На истој страни стоји, да се Лужички Срби „*деле по говору* на Горње и Доње Лужичане“. Шта овде значи *по говору*? Ми знамо, да се Лужичани деле по језику на Горње и Доње Србе. То су два различна словенска језика.

На стр. 128. стоји: „*Бугарско* Остромирово јеванђеље.“ Да који ученик у осмом разреду каже професору А. Сандићу, да је Остромирово јеванђеље *бугарско*, добио би од њега другу класу.

На истој страни стоји: „слов. *огањ*, нем. Feuer, санскр. агнис, лат. ignis.“ Шта значи *пишчево* оно *слов.*? Ваљда *словенски*, али *огањ* није *словенски* него *српски*. Кад се овако што испоређује, онда се

узима стари словенски облик, који је ближи санскриту и латинском него српски. Тако стари словенски облик *огнь-(s)* са свим одговара латинском *igni-s*, докле је српски облик већ нешто поремећен: *огањ*.

На истој страни стоји: „Из Византије хришћанство примише Бугари, Срби и Руси заједно са бојом службом на *народном језику*.“ Ми знамо, да црквен језик код ових народа није народни него стари словенски, којем су изменили неке гласове према гласовима својега језика, те тако посташе књижевни дијалекти: бугарскословенски, српскословенски, хрватскословенски и рускословенски.

На истој страни стоји: „Браћа Ђирило и Метод беху проповедници словенски, *који први пронађоше словенску буквицу* зготовивши је поглавито *по облику грчких слова*, преведоше на *словенски језик* свето писмо и друге литурђијске књиге, проповедајући Словенима хришћанску веру.“ Ако се може у опће о изумевању буквице говорити, онда је св. Ђирило изумео глаголицу, а не Ђирилицу, као што мисли писац. Данас нема ни једног научника, који би говорио о приоритету Ђирилице. Данас би била срамота доказивати, да је глаголица старија од Ђирилице. Та је ствар већ одавно свршена и кад би је сад опет започели, чудили би нам се други Словени, да се код нас сад тек о том пише и да несмо на чисто са том стварју. Нека дакле г. писац прочита *Slovensko pismo od Fr. Račkoga*, па ће видети, да је требао још 1861. знати, да је глаголица старија од Ђирилице. Нека прочита анологију „*о писменехъ урноризъца Храбра*“, који је скоро био савременик св. Ђирилу и Методију, јер вели: *сѣтъ во кѣштѣ живи, нѣже сѣтъ видѣли нѣтъ*, т. ј. св. Ђирила и Методија, па ће без сваке сумње стећи уверење о приоритету глаголице. Нека прочита 21. и 22. број „Данице“ Ђорђа Поповића од године 1865., где сам ја изнео доказе научника Миклошића о приоритету глаголице, па ће видети, како је љуто погрешно, што је у данашње дане написао у „Летопису“ српском, да „св. Ђирило пронађоше буквицу по облику грчких слова.“ Нека прочита живот св. Климента, ученика св. Ђирила и Методија, који је издао Миклошић и у којем стоји: *εσφρίσθη δὲ καὶ χαρακτήρας ἑτέρας γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ οὓς ἐξέθεν ὁ σοφὸς Κύριλλος*, а то ће рећи, да је св. Климент изумео друге облике слова, који су јаснији него што је изумео св. Ђирило, а то је Ђирилица. Из овога се види, да је „писац“ требао ову ствар проучити па онда тек сести па писати. Није то тако само зграбити Добровскога, па сести па писати. Добровски има великих заслуга за словенску филологију, али његово мишљење о овој ствари не вреди ништа данас.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Писац каже у истој реченици: Св. Ћирило и Методије и преведоше на словенски језик свето писмо.“ Који је то словенски језик? Који га је народ словенски говорио и где је томе народу отаџбина била? Чујте, шта нам „писац“ на ова питања одговара, чујте, а ко је чудан нек се чуду чуди! Ево шта каже: „Сва је прилика, да је тај језик у прва времена био народни језик свију словенских племена, што живљаху између Балкана и Дунава.“ Ја на ово не ћу одговарати, него само бележим, да је 1888. године било ово штампано у „Летопису“ српском.

На стр. 129. стоји: „На том је језику писано Остромирово Евангелије.“ Чистим старим словенским језиком, језиком св. Ћирила и Методија није писано Остромирово јеванђелије, него су написани ови споменици: Зографско јеванђелије, издао В. Јагић; Ключев Глаголита, издао Копитар; Асеманов јеванђелистар, издао Рачки и Грнцић; Codex Marianus, издао В. Јагић; Euchologium. Glagolski spomenik Sinai brda, издао Dr. L. Geitler; Psalterium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda, издао Dr. Geitler; Супрасалски кодекс, издао Милошић; Саввина књига, издао Ј. Срезњевски у Древние славянские памятники юсоваго письма. То су чисти стари словенски споменици, а „писац“ се требао обавестити о свему овом, пре него што је узео перо да пише о овим стварима.

На стр. 129. стоји: „Поред ћирилице бејаше у старо доба и глаголица, која је *налик* на ћирилицу (!!!), али у својим облицима нешто *измајсторисана* (!!!). Не зна се зацело, како је постала глаголица, али сва је прилика, да су је *пронашли далматински Словени* (!!!!!), код којих се доцније и задржала и по *римској вери изменила* (!!!!!).“ Ко је чудан нек се чуду чуди! Поштовани пријатељу! Ја мислим, да би било смешно обарати озбиљно данас ово мишљење, кад већ знају и врапци по Словенству, како ова ствар у науци стоји. Као што сам напред казао, ја не знам писца споменутога чланка. Али био ко му драго писац, држим, да се он не ће на мене срдити и једити; јер би жалосно

било, да смо ћутке прешли преко његова увода у словенске књижевности. Како би јадни и кукавни изгледали пред ученим Словенством, кад би ћутке гледали оваке несмисли, које изидоше у органу књижевнога друштва српскога „Матице Српске“. Ја мислим, да ћете ми, како писац поменутога чланка тако и ви, као члан књижевнога одбора, опростити, што сам мало оштрији био, јер несам ово написао из зле намере, него да би се писац боље сабрао при израђивању својега задатка, а ви опет при оцењивању треба на његово дело да гледате кроз дурбин од биљуре и то развучен не на седам него на девет коленаца. Тако ће само моћи што добро изаћи. Достојанство књижевнога друштва иште, да се оваке ствари не узимају о лако. Задаћа, коју је себи писац одредио, врло је тешка, и мислим, да би се боље извела, кад би се више њих нашло, да око ње раде, јер није шала „повесницу словенских књижевности“ писати. Поштовани пријатељу! Ја овим завршујем своје писмо, желећи, да вам се што скорје појави у „Стражилову“ какав критичар, који познаје добро руску књижевност, како би „писцу“ изнео погрешке и у овој књижевности, јер се не може помислити, да их не ће бити поред онако сакатога увода.*)

Карловци.

Јован Живановић.

*) Ми смо ово писмо поштованог нашег сарадника саопштили без и најмање измене, онако, како нам га је послао. О самој ствари, о којој се овде расправља, не можемо са своје стране ништа говорити, ради смо само разјашњења ради толико рећи, да уредник овога листа јесте до душе и за ову годину члан књижевног одбору Матице Српске, но да ни он, а ни икоји члан том одбору нису добили, да прегледа „Преглед словенских књижевности“, пре но што је ушао у Летопис. Колико се сећамо, секретар Матице Српске као уредник Летописа просто је само саопштио у седници, да ће тај Преглед ући у прву свеску, што долази. Је ли сад рекао и то, да је он расправу прочитао те јемчи за њену ваљаност, или није, то се више не сећамо, доста то, да је књижевни одбор то схватио као ствар уредникову, те тако мислимо да не ћемо погрешити и неправедни бити, ако кривицу са књижевног одбора и појединих му чланова свалимо на плећа уреднику Летописа.

Уред.

САДРЖАЈ: Алхимичар. Од Војислава. — Како је Пјевалица излијечено Фра-Брну. (Наставак.) — Аџропита. (Наставак.) — Прилошки И. Руварца. д) Трилогија. III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашећу, господару српске земље. (Свршетак.) — Писмо уреднику „Стражилова“. Од Јована Живановића.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожика у Београду.